

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA
ARCHEOLOGICZNEGO

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LIV

1995 - 1998

WARSZAWA 2001 VARSOVIE

Errata - ostatnie zdanie na s. 65 winno brzmieć:

W nieco większym zasięgu, między Bzurą, środkową Pilicą i Kamienną koncentrują się znaleziska dwóch innych typów zapinek, niemal nie znanych w pozostałych częściach kultury przeworskiej (Np. B. Balke 1976, s. 186nn., ryc. 15b, 31d, tabl. VII,4; B. Balke, W. Bender 1991, s. 161, tabl. XIII,3.7; M. Olędzki 1992, s. 61nn.; 1995, s. 239nn.). Chodzi tu o lokalny wariant żelaznych zapinek kapturkowych ze sprężynką ukrytą w cylinderku, z masywnym kabląkiem i szerokim grzebykiem, oraz podobne fibule bez grzebyka (Ryc. 8). Zapinki te, a szczególnie odmiana...

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LIV

Tom ten Redakcja dedykuje

Pani doc. dr hab. Teresie Węgrzynowicz

wieloletniej kierownicze Działu Epoki Brązu PMA

i redaktorze „Wiadomości Archeologicznych”

w pięćdziesięciolecie Jej pracy

w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie

Redaguje zespół: mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego), mgr Radosław J. Prochowicz,
mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr. hab. Teresa Węgrzynowicz (zastępczyni redaktora naczelnego)

Tłumaczenia: Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Rysunki: J. Andrzejowski, R. Dąbrowski, W. Gawrysiak-Leszczynska, M. Jonakowski, A. Kamińska,
L. Kobylińska, G. Nowakowska, A. Potoczny, M. Różycka, K. Stanek, P. Szymański, W. Wróblewski

Fotografie: M. Andrzejowska, P. Mastalerz, A. Ring, B. Tropiło, Archiwum PMA

Redakcja techniczna: Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie: Radosław J. Prochowicz, Jacek Andrzejowski

Rycina na okładce przedstawia kołę paciorków bursztynowych i szklanych
z Lubieszewa, pow. Nowy Dwór Gdański

WARUNKI PRENUMERATY „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH”

Państwowe Muzeum Archeologiczne prosi o składanie przez odbiorców indywidualnych oraz instytucje zamówień na **stałą dostawę „Wiadomości Archeologicznych”**. Do przesyłki PMA dołączy fakturę z aktualną ceną detaliczną powiększoną o koszty przesyłki. Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa, tel. (22) 831 15 37. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.

Adres redakcji:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: pma@pma.it.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LIV

SPIS TREŚCI

Contents

R o z p r a w y

Wojciech Wróblewski, Chronologia względna wczesnośredniowiecznych grodzisk środkowego i dolnego biegu Liwca. Próba analizy w świetle badań geologiczno-geomorfologicznych Relative chronology of early medieval earthworks on the Middle and Lower Liwiec (eastern Poland). Insights from the study of the region's geology and geomorphology	3
--	---

K o n f e r e n c j a

Jacek Andrzejowski, Konferencja <i>Kultura wielbarska a wschodnia strefa kultury przeworskiej</i>	23
Teresa Dąbrowska, Wschodnie tereny kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim Eastern territories of the Przeworsk Culture in the Late Pre-Roman Period	25
Ewa Bokinić, Uwagi na temat powiązań kultury oksywskiej z kręgiem jastorfskim i Europą Północną w świetle materiałów z cmentarzyska w Podwiesku, stanowisko 2, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie Some remarks on the connections of the Oksywie Culture with the Jastorf and the Nordic Cultures in the light of materials from the cemetery at Podwiesk site 2, on the Lower Vistula	37
Wojciech Mazurek, Materiały typu jastorfskiego ze stanowiska 5 w Wytycznie, gm. Urszulin, woj. lubelskie Finds of the Jastorf type from Wytyczno site 5, in Eastern Poland	49
Jacek Andrzejowski, Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji The Eastern Zone of the Przeworsk Culture – an attempt at definition	59
Katarzyna Czarnecka, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Oblinie, gm. Maciejowice, woj. mazowieckie A cemetery of the Przeworsk Culture at Oblin, on the Middle Vistula	89
Katarzyna Rusin, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Niemirowie, gmina Mielnik, woj. podlaskie A cemetery of the Przeworsk Culture at Niemirów, in Podlasie	101
Andrzej Kokowski, Ramy chronologiczne osadnictwa kultury przeworskiej w południowo-wschodniej Polsce Chronological frames of the Przeworsk Culture in the south east of Poland	109
Wojciech Nowakowski, Żelazne zapinki kuszowate z podwiniętą nóżką w europejskim <i>Barbaricum</i> Iron cross-bow tendril brooches in the European <i>Barbaricum</i>	129
Ewa Bokinić, Wojciech Sosnowski, Wstępne wyniki badań cmentarzyska kultury wielbarskiej w Linowie, gm. Świecie n/Osą, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 6 A cemetery of the Wielbark Culture at Linowo, gm. Świecie nad Osą, woj. kujawsko-pomorskie, site 6. Preliminary report	147

Dyskusja	153
----------	-----

O d k r y c i a	157
-----------------	-----

K r o n i k a	197
---------------	-----

W y k a z s k r ó t ó w	205
---------------------------	-----

Niniejszy tom został opracowany i przygotowany do druku w czasie, gdy dyrektorem PMA i redaktorem naczelnym „Wiadomości Archeologicznych” był dr Jan Jaskanis.

dr Wojciech Brzeziński
dyrektor Państwowego Muzeum
Archeologicznego w Warszawie

OD REDAKCJI

Niemal wszystkie artykuły zamieszczone tomie LIV „Wiadomości Archeologicznych” napisane zostały przed wejściem w życie w Polsce reformy administracyjnej, tj. przed 1 stycznia 1999 roku. Redakcja wprowadziła w tych tekstach odpowiednie, w miarę możliwości dokładne zmiany, zatem wszystkie cytowane w tym tomie oznaczenia (gminy, powiaty i województwa) odnoszą się do obecnego podziału administracyjnego kraju.

Począwszy od tomu LIII Redakcja ujednoliciła zasady polskiej transliteracji tekstów pisanych cyrylicą, zgodnie z regułami stosowanymi w Bibliotece Narodowej (PN 83/N-01201 z dnia 1 lipca 1984 r.)

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” prosi Autorów o dostarczanie tekstów na dyskietkach lub dyskach CD w edytorach Microsoft Word lub Word Perfect w postaci niesformatowanej (z wyjątkiem znaków tabulacji, wyśrodkowania, kursywy i pogrubienia). Dyskietce powinien towarzyszyć jeden egzemplarz wydruku, sformatowanego w sposób odpowiadający znormalizowanej stronie maszynopisu. Ilustracje mogą być nadal przygotowywane metodami tradycyjnymi lub dostarczane na dyskietkach w postaci plików TIFF w rozdzielczości 600 pt/cal. Procedura ta ułatwi szybsze przygotowywanie prac do druku w tradycyjnej dla „Wiadomości Archeologicznych” formie edytorskiej.

dr Wojciech Brzeziński
redaktor naczelny

dotychczas znanych z cmentarzyska, choć wyobrażony na niej motyw potrójnych „wągś” pojawił się wielokrotnie.

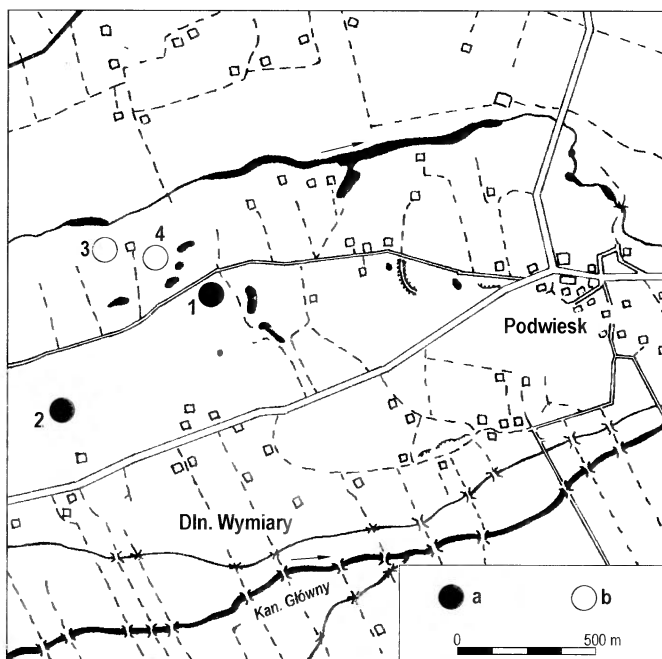
Druciki brązowe, zapewne pozostałości ozdób, m. in. kołczyków, również znane są z kilku grobów cmentarzyska (*Op. cit.*, ryc. 15h–k, p, o).

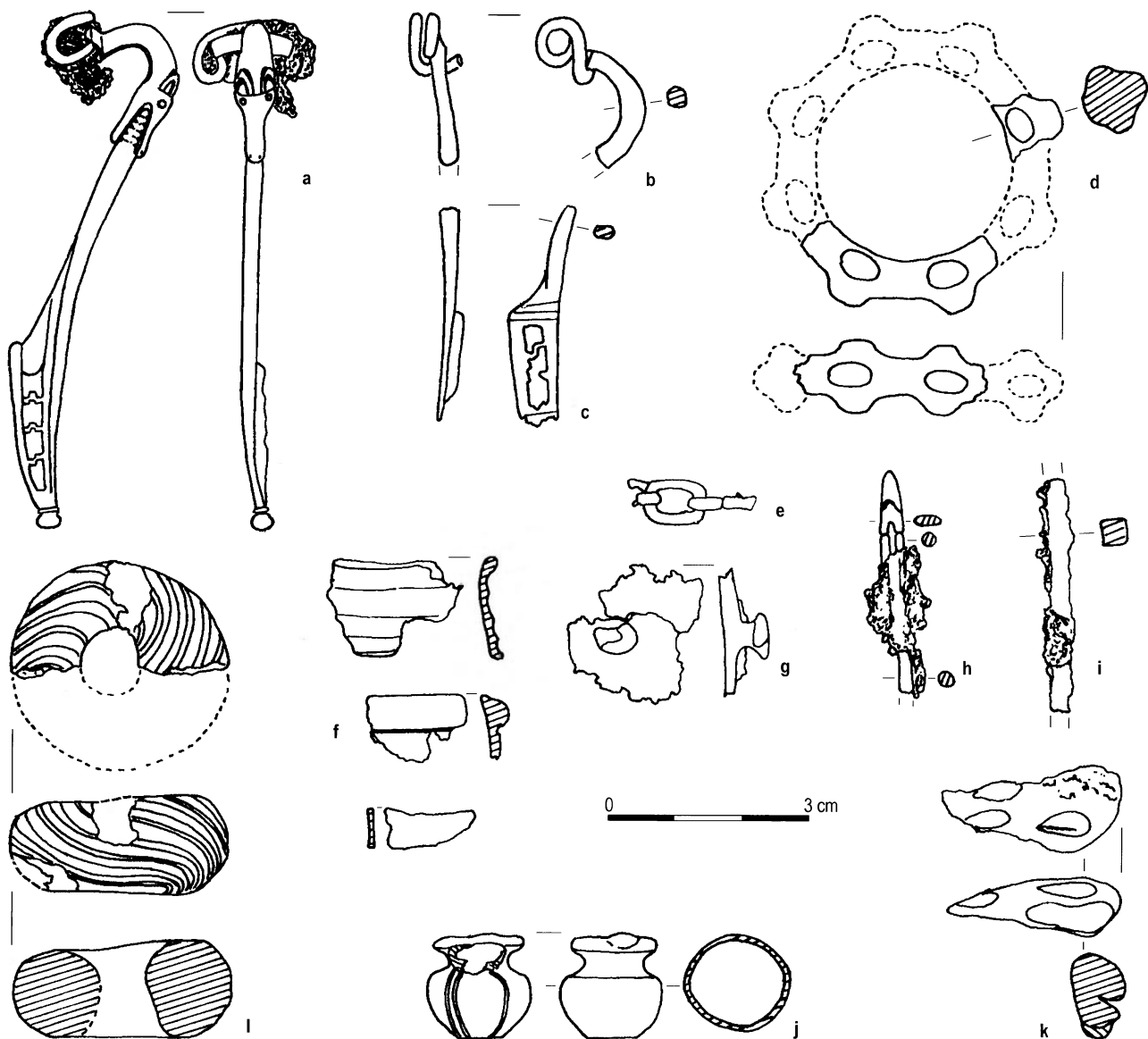
Groby 66 i 67 znalazły się jeszcze w strefie występowania obiektów wyznaczonej przez poprzednie znaleziska. Natomiast grób 65 jest najdalej na zachód położonym, znanym obiektem cmentarzyska. Znajduje się na obszarze znacznie rozrzedzonego występowania grobów, będącym prawdopodobnie peryferią nekropoli. Ocena maksymalnego zasięgu grobów w tej części stanowiska jest jednak niemożliwa i nadal można spodziewać się przypadkowych odkryć, dokonywanych w trakcie prac ziemnych.

Mirosława Andrzejowska

Zbiór zabytków z młodszego okresu przedrzymskiego z Podwieska stan. 2(?), pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie

W zbiorach Muzeum w Grudziądzu znajduje się zespół kilkunastu zabytków brązowych, żelaznych i szklanych z młodszego okresu przedrzymskiego (inw. MG/A/452 – *fragmenty fibul brązowych, żelazn., fragmenty nieokreślonych przedmiotów żel. i brąz., ułamek noża żel.(?), ułamki paciorków szklanych zielonych z jaśniejszymi żyłkami*). Zgodnie z wpisem w Księdze Inwentarzowej przedmioty te zostały znalezione przez M. Tuszyńskiego w trakcie badań powierzchniowych w dniu 22 VIII 1963 r. w Podwiesku, pow. Chełmno, zaś lakoniczny opis miejsca ich pozyskania – *grób jamowy (powierzchnia)* – wskazuje, że stanowią one zespół zwarty. W archiwum Muzeum w Grudziądzu brak obecnie jakiejkolwiek dokumentacji, którą można byłoby łączyć z tym odkryciem, zachowały się natomiast informacje na temat badań wykopaliskowych, jakie M. Tuszyński prowadził od 6 do 27 VIII 1963 r. na cmentarzysku kultury pomorskiej w Podwiesku, stan. 1 i odkrytych wówczas 4 nowych stanowiskach

Ryc. 2. Podwiesiek stan. 2(?), woj. kujawsko-pomorskie. Wybór zabytków. Brąz (a–f), żelazo (g–i), szkło (j–l)

8. Fr-t igły żelaznej. Dług. 3,3 cm (Ryc. 2h). 9. Przedmiot żelazny (szydło?), wykonany z pręta o przekroju kwadratowym. Dług. 3,5 cm (Ryc. 2i). 10. Zachowany fragmentarycznie krążkowany paciorek z zielonego szkła z wtopionymi nitkami żółtymi i mlecznobiałymi; zewnętrzna powierzchnia skorodowana, matowa. Średn. 3,1–3,2 cm, wys. 1,3–1,5 cm (Ryc. 2l). 11. Silnie zdeformowany paciorek, pierwotnie zapewne płaskokulisty, z mlecznoniebieskiego szkła, z trzema warstwowymi „oczkami”(?) barwy brunatnej i jasnożółtej. Wym. 2,6×1,2 cm (Ryc. 2k). 12. Uszkodzony przedmiot ze szkła (wisiorzek?), o korpusie kulistym, z wyodrębnioną, przewężoną „szyjką”, wewnątrz pusty; na „szyjce” intencjonalny otwór o uszkodzonych brzegach. Przy otworze oraz w części „przydennej” ślady mechanicznych uszkodzeń. Szkło półprzezroczyste barwy zgniozłzielonej; z jednej strony widoczne wtopione nitki ze szkła brunatnego. Wys. 1,5 cm, grub. ścianek 0,1 cm (Ryc. 2j). Wszystkie te zabytki w większym lub mniejszym stopniu noszą ślady przepalenia. W zbiorze znajduje się też 7 stopionych fragmentów nieokreślonych przedmiotów brązowych i 5 skorodowanych ułamków przedmiotów żelaznych.

Fibula z wyobrażeniem główki zwierzęcej na kabłąku (Ryc. 2a) należy do grupy zapinek zwierzęcych proveniencji lateńskiej, które uważane są za prototyp fibul typu A.71 (W. Nowakowski: „Książęca” zapinka ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej w Karwowie, pod Sochaczewem, [w:] COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin, Warszawa 1999, s. 282; tam szersza literatura na temat tych zapinek w Europie). Egzemplarz ten nawiązuje do zapinek znanych z obszaru kultury przeworskiej ze stanowisk w Kurzej (E. Kaszewska: Materiały kultury przeworskiej w Kurzej, pow. Kalisz, FAP XXVI, 1975, s. 107, tabl. I:8), Starym Zamku (G. Domański: Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich, [w:] K. Wachowski, G. Domański: Wczesnopolskie cmentarzysko w Starym Zamku, Wrocław, s. 105, tabl. 3a), Grzybowie (K. Garbacz: Cmentarzysko ciepłopalne w Grzybowie, gm. Staszów, woj. Tarnobrzeg, Kultura przeworska, tom I, Lublin 1997, s. 68, ryc. 1d) i w Jakuszowicach (K. Godłowski: Jakuszowice, Województwo Kielce, Gemeinde Kazimierz Wielka, Fundstelle 2 (Siedlung der Trzciniec- und Przeworsk-Kultur und des Mittelalter), RArch. 1990 (1992), s. 41–42, ryc. 2:3). Zapinki zwierzęce z terenu Polski datowane są na schyłek fazy A₃ i fazę B_{1a} (T. Dąbrowska: Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania, Warszawa 1988, s. 131–133). Fibula z Podwiesia jest drugim egzemplarzem zapinek z główką zwierzęcą z obszaru kultury

ząca” zapinka ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej w Karwowie, pod Sochaczewem, [w:] COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin, Warszawa 1999, s. 282; tam szersza literatura na temat tych zapinek w Europie). Egzemplarz ten nawiązuje do zapinek znanych z obszaru kultury przeworskiej ze stanowisk w Kurzej (E. Kaszewska: Materiały kultury przeworskiej w Kurzej, pow. Kalisz, FAP XXVI, 1975, s. 107, tabl. I:8), Starym Zamku (G. Domański: Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich, [w:] K. Wachowski, G. Domański: Wczesnopolskie cmentarzysko w Starym Zamku, Wrocław, s. 105, tabl. 3a), Grzybowie (K. Garbacz: Cmentarzysko ciepłopalne w Grzybowie, gm. Staszów, woj. Tarnobrzeg, Kultura przeworska, tom I, Lublin 1997, s. 68, ryc. 1d) i w Jakuszowicach (K. Godłowski: Jakuszowice, Województwo Kielce, Gemeinde Kazimierz Wielka, Fundstelle 2 (Siedlung der Trzciniec- und Przeworsk-Kultur und des Mittelalter), RArch. 1990 (1992), s. 41–42, ryc. 2:3). Zapinki zwierzęce z terenu Polski datowane są na schyłek fazy A₃ i fazę B_{1a} (T. Dąbrowska: Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania, Warszawa 1988, s. 131–133). Fibula z Podwiesia jest drugim egzemplarzem zapinek z główką zwierzęcą z obszaru kultury

oksywskiej (T. Dąbrowska: Frühe Stufen der Przeworsk-Kultur. Bemerkungen zu den Kontakten mit Südeuropa, [w:] Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt, Kraków 1996, s. 138, ryc. 6)*.

Zapinki późnolateńskie typów N i O wg Kostrzewskiego (J. Kostrzewski: Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit, Leipzig 1919) są wyznacznikami fazy A₃ młodszego okresu przedrzymskiego (K. Godłowski, Z. Woźniak: Kultury archeologiczne. Chronologia, [w:] Prahistoria ziem polskich, tom V, s. 53). W niektórych zespołach zapinki N i O współwystępują jednak również z zabytkami datowanymi na wczesny okres rzymski, np. fibulami typu A.236 (Rumia, grób 292 – M. Pietrzak: Rumia. Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich, Gdańsk 1987, s. 91, tabl. XCII/292b,c), A.19 (Pruszcz Gd., stan. 10, grób 106 – M. Pietrzak: Pruszcz Gdański Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern, Monumenta Archaeologica Barbarica IV, Kraków 1997, s. 79, tabl. XXXIV/106:1.2) czy A.68 (Nowy Targ, grób 207 – E. Kazimierczak, E. Wichrowska: Wielokulturowe cmentarzysko w Nowym Targu w świetle badań w latach 1974–1980, [w:] Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–83, Malbork 1987, s. 294). Na cmentarzysku na stan. 2 w Podwiesku zapinki odmian N i O występują niezbyt licznie (groby 35, 49, 66 i 306), a zespoły z tymi fibulami datowane są przez J. Janikowskiego na koniec I w. p.n.e. i początek I w. n.e. (J. Janikowski: Z badań..., s. 145, 155, ryc. 16:13–16).

Kółka z guzkami na obwodzie (Ryc. 2d) określane są w literaturze jako *Knoten-*, *Warzen-* lub *Sternringe* (J. Wierzbicki: Przyczynek do studiów nad chronologią schyłku osadnictwa kultury pomorskiej we wschodniej części Pomorza Środkowego (Mikorowo, woj. Słupsk, stanowisko 5), MZP XXXVII, 1991, s. 53), przy czym kółka o średnicy pomiędzy 2,5 a 5,5 cm, odpowiadające opisywanemu egzemplarzowi traktowane są jako zawieszki (B. Bałke: Unikatowa bransoleta znad Mogielanki, [w:] COMHLAN..., s. 63; tam szerza literatura). Zdobienie guzkami jest jedną z charakterystycznych form ornamentyki celtyckiej już od III w. p.n.e., przeżywającą się aż po II w. n.e. (*Op. cit.*, s. 73), a zdobienie rzędami potrójnych guzków jest szczególnie charakterystyczne dla 2. połowy II w. i I w. p.n.e. (Z. Woźniak: Osadnictwo celtyckie w Polsce, Wrocław 1970, s. 157). Formy bardzo zbliżone do kółka z okolic Podwieska znane są z grobu 42 w Rumii, datowanego na fazę A₂ (M. Pietrzak: Rumia..., s. 85, tabl. LXIV/421–n). Na tę samą fazę datowany jest również zespół kółek z guzkami z Mikorowa (J. Wierzbicki: *op. cit.*, s. 55, ryc. 3.3:8,9). Podobne kółka znaleziono też w grobie 35 na stan. 2 w Podwiesku, jednak ten zespół – z zapinką typu O (J. Janikowski: *op. cit.*, ryc. 16:15 – zajmuje już młodszą pozycję chronologiczną, pochodzi bowiem z fazy A₃.

Klamry do pasa stają się powszechnym elementem wyposażenia grobowego w kulturze oksywskiej w fazie A₂, w tym też okresie wzra-

sta ich różnorodność. Stan zachowania ułamków klamer (Ryc. 2f) z Podwieska nie pozwala na ich szerszą analizę typologiczną. Pośrednio na podstawie sposobu opracowania powierzchni zewnętrznej (żłobki) można przypuszczać, iż jeden z omawianych fragmentów mógł należeć do klamry jednoczłonowej, charakterystycznej już dla fazy A₃ (R. Wołągiewicz: Kultura oksywska, [w:] Prahistoria ziem polskich, tom V, s. 162, tabl. XX:41).

Fragmentarycznie zachowany paciorek szklany (Ryc. 2l) odpowiada typowi 23 celtyckich paciorków pierścieniowatych (T. E. Haevernick: Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland, Bonn 1960, s. 69; M. Karwowski: Keltische Glasfunde im Polnischen Gebiet, PArch. 45, 1997, tabl. 1, ryc. 1 – tam dalsza literatura). Paciorek tego typu znaleziony został na cmentarzysku na stan. 2 w Podwiesku w grobie 35 (M. Karwowski: *op. cit.*, s. 62). Egzemplarze zbliżone pod względem formy i zdobienia znane są też z kilku innych stanowisk z ziem polskich (Kleszewo, grób 48, Kurzątkowice, Mikorowo, grób 1, Pasięka Otfinowska, obiekt 5, Rumia, grób 48, Błonie, grób 113 – *op. cit.*, ryc. 8–10a–c,f–h). Paciorki typu 23 pochodzą z zespołów z fazy A₂, późniejszą pozycję chronologiczną zajmuje jedynie wspomniany wyżej grób 35 z Podwieska, datowany na fazę A₃. Drugi, silnie zdeformowany paciorek szklany (Ryc. 2k) z analizowanego zbioru zabytków należy prawdopodobnie do grupy celtyckich paciorków oczkowatych, na obszarze Polski znanych tylko z kilku zespołów datowanych na fazy A₂ i A₃ (Jakuszowice, Roszowski Las, stan. 11, Wymysłowo, grób 208, Błonie, grób 157 – *op. cit.*, s. 57, ryc. 13n). Najwięcej wątpliwości budzi ostatni z zaprezentowanych wyrobów szklanych (Ryc. 2j). Do przedmiotu tego, kształtem nawiązującego do miniaturowego naczynka – amforki – nie udało się znaleźć bliższych analogii. Wydaje się jednak, że cechy technologiczne i charakter zdobienia wskazują także na jego celtyckie pochodzenie.

Przedstawione wyżej zabytki wykazują wyraźne podobieństwo do materiałów z grobu 35 z cmentarzyska na stan. 2 w Podwiesku, datowanego zapinką typu O na fazę A₃. Jeżeli przyjmiemy, że analizowane znaleziska z Podwieska, stan. 2(?) pochodzą rzeczywiście z jednego zespołu (grobu), to wydaje się, że datować go należy w takich samych ramach chronologicznych, tj. na fazę A₃, czemu nie przeczy obecność zapinki zwierzęcej (por. T. Dąbrowska: Wczesne fazy..., s. 133). Niektóre elementy tego zbioru zabytków (zapinki typu N-O, klamry do pasa, igła, szydło?) są typowe dla wyposażenia grobowych większości cmentarzysk kultury oksywskiej. Inne elementy (zapinka z główką zwierzęcą, *Knotenring*, celtyckie paciorki szklane) są unikatowymi znaleziskami świadczącymi o ożywionych kontaktach Dolnego Powiśla ze strefą południową, głównie naddunajską i wschodnioalpejską. Przedstawione tu zabytki ze stan. 2(?) w Podwiesku mogą stanowić ważny przyczynek w dyskusji na temat tych kontaktów.

Małgorzata Kurzyńska

Materiały ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej w Sieciechowie, pow. koziński, woj. mazowieckie, stan. „Wójtowa Góra”

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Radomiu znajdują się materiały ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej z Sieciechowa (B. Bałke: Kultura przeworska w międzyrzeczu Wisły, Pilicy i Iłżanki, Warszawa 1991, s. 47 i 85), odkrytego w 1985 r. podczas wydobywania piasku z piśnicy na tzw. Wójtowej Górze. Według relacji odkrywcy kilkanaście odkopanych wówczas przedmiotów znajdowało się między dwoma popielnicami, obsypanymi resztkami stołu. Jedynym zabytkiem wydobytym z wnętrza jednej z popielnic była kostka do gry. W wyniku inspekcji przeprowadzonej przez

* (Od. Red.) Zlokalizowanie tej fibuli przez T. Dąbrowską (Frühe Stufen..., ryc. 6) w Skowarczcu polega na nieporozumieniu. W rzeczywistości chodzi tu o zapinkę ze zwierzecą główką z grobu 547 z Grudziądz – Rządza (S. Anger: Das Gräberfeld zu Ronsden im Kreise Graudenz, Graudenz 1890, s. 43, tabl. 12:4). Należy ona do tzw. serii zachodniej, tj. grupy młodszych zapinek o stylizowanym wizerunku głowy zwierzęcej (M. Menke: „Rätische” Siedlungen und Bestattungsorte der frühromischen Kaiserzeit im Voralpenraum, [w:] G. Kossack, G. Ulbert (red.), Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag, Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Ergbd. 1/1, München 1974, ryc. 5), zaś w najnowszej klasyfikacji fibul ze zwierzecą główką na kabłąku zaliczona została do typu Ilc1 (S. Demetz: Fibeln der spätlatene- und frühven Kaiserzeit in den Alpenländern, Rahden/Westf. 1999, s. 141–142, 268; tenże, Fibeln mit beissendem Tierkopf (TKF – Tierkopffibeln), „Sborník Národního Muzea v Praze”, Řada A – Historie, LIV/1–4, 2000, s. 17, 26, ryc. 7). Zapinka z Podwieska należy do typu Ia1, tj. najstarszej odmiany fibul z naturalistycznym wyobrażeniem zwierzecym i jest najdalej na północ wysuniętym znaleziskiem tego typu (por. tamże: s. 15–16, ryc. 1:1,2, mapa ryc. 4).

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PSAS	– „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SovArch	– „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
KSIA	– Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
MIA	– Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

